

Сонько С.П.

Криворізький відділ

ГЕОГРАФІЯ ТА ГЛОБАЛІЗАЦІЯ

Зважаючи на повсюдний прояв глобалізаційних процесів „відсидітись” на периферії світової цивілізації Україні не вдасться. Незважаючи на спротив вітчизняної ділової і урядової еліти до нас проникають транснаціональні корпорації („Mittal Still”), змінюється структура ВВП у бік переважання послуг, матеріалізується низка глобальних проблем (зокрема, глобального потепління), веде широкий наступ масова культура, яка вже сформувала в Україні консьюмеристське суспільство. Повертаючись до методологічних витоків географії як фундаментальної науки географи повинні розв’язати головне питання - чи може бути географія корисною в умовах глобалізації?

На сьогодні географічна методологія могла би себе реалізувати у наступних напрямках досліджень з різних аспектів і проявів глобалізації:

1. Розробка загальнонаукових методів і підходів щодо вивчення глобалізаційних процесів. Зокрема, це дослідження простору, часу та інформації у річищі інформаційно-просторово-часової парадигми географії. Саме глобалізаційні процеси спричиняють повсюдне викривлення та спотворення географічного простору завдяки просторовим інверсіям, „пасткам” для часу, простору та інформації. Саме завдяки глобалізації змінюється просторова ієрархія сучасних „центральных місць”, що загрожує Україні подальшою деградацією сільської місцевості та розвитку екологічно брудних виробництв. Саме завдяки глобалізаційним процесам змінюється механізм і зміст внутрішньодержавної регіоналізації. Зважаючи на тотальність і холізм, притаманні географічній методології, саме географія повинна прийняти найактивнішу участь у розробці національної концепції „входження” України у епоху глобалізму. Вимагають також подальшої розробки категорії „перехідної економіки”, „транзитивної економіки”, „постіндустріалізму”, „інформаційного суспільства”, „глобальної економіки”. Прикладний аспект таких розробок насправді може дати неоціненні знання для усвідомлення сучасної ситуації в Україні і упередження політичних і економічних спекуляцій. Наприклад, констатація глобальної тенденції до збільшення споживання природних ресурсів зробить неможливою спекуляцію на залежності росту цін від певної політичної сили. Теж саме стосується цін на земельні ділянки навколо великих міст і в курортних регіонах, які залежать не лише від свавілля чиновників, а й передусім від „утискання” географічного простору. Зокрема, феномен рейдерства зовсім не пов’язаний з бандитизмом, а є ще одним свідченням глобалізаційного зростання ієрархічного рангу великих міст (з відповідним підвищенням „ціни місця” уздовж „червоних ліній”). Ще один приклад стосується сільської місцевості України, яку влада популістськи намагається „відродити” на тлі поглиблення глобалізаційних процесів, які саме і передбачають як головний наслідок деградацію села.

2. Розробка науково обґрунтованої геополітичної стратегії, що спрямована на досягнення національних інтересів. До цього передусім спонукає транзитне положення України між західноєвропейським „римлендом” і євразійським „хартлендом”. Відсутність національної геополітичної концепції є причиною розбрату та політичних спекуляцій. Зокрема, сучасна невизначеність геополітичної орієнтації, у розробці якої географи поки що недопрацьовують, спричиняє спекуляції на мовній проблемі, вступі у ЄС-НАТО, і знову ж таки, внутрішньодержавній регіоналізації. Ніхто з видатних вітчизняних географів не виступив з критикою на шовіністсько-загарбницькі книжки О.Дугіна (зовсім не географа!) „Геополітика” та „Конспірологія”, у яких підводиться начеб то „наукова” основа експансіоністській політиці нашого північного сусіда. Сучасна геополітика України повинна працювати на національну ідею (не в сенсі націоналізму) а в сенсі національно-територіальної єдності. Для цього, на нашу думку, продуктивним може стати відпрацювання геополітичного напрямку „північ-південь”, а також подальший розвиток концепції чорноморського простору. Ще один надзвичайно важливий аспект національної геополітики лежить у царині релігії та віри, зокрема не у боротьбі з пантеїзмом (що робиться зараз), а у розробці національно-демократичної теологічної концепції на зразок лютеранської, або англіканської.

3. Розробка науково-географічних основ внутрішньодержавної регіоналізації для майбутньої адміністративно-територіальної реформи. Незважаючи на досить глибоке і потужне національне коріння у дослідженні цієї проблеми, практично спрямованих робіт, які могли би стати фундаментом розробки АТР дуже не вистачає. Суб’єктивізм, традиційно притаманний вітчизняним роботам з районування, присутній у них і досі. І по сьогодні немає відповіді на головне запитання – чи географія є суто пізнавальною, але суб’єктивною наукою (з численними „схемами” районування України), чи вона спроможна ефективно вирішувати проблеми внутрішньодержавної регіоналізації і приймати активну участь у розробці адміністративно-територіальної реформи. Значною мірою причиною цього є недостатня методологічна відпрацьованість категорій „територія” і „простір”. Адже, з проникненням глобалізаційних процесів на „територію” України вона стає вже часткою глобального „простору”, що добре помітно з роботи К.В.Мезенцева.

4. Розробка якісно нових уявлень про галузеву структуру національної економіки з подальшим переосмисленням категорій „галузь господарства”, „державна економіка”, „матеріальне та нематеріальне виробництво”, „видобувна та обробна промисловість” та ін. Одним з найголовніших позитивних наслідків глобалізації щодо методології суспільної географії є поступовий відхід у небуття розмитих і суто радянських понять, таких як „територіально-виробничий комплекс”, „міжгалузевий комплекс”, „енерго-виробничий цикл”. Їхня реалізація була можлива лише на великих просторах колишнього СРСР при нещадній експлуатації ресурсної ренти, що, власне, і продовжує робити Росія. Однією з головних рис глобалізації є жорстка диференціація країн на „постіндустріально розвинуті”, „ті що прагнуть такими бути” і „ті що забезпечують розвиток двох попередніх”. Дуже важливо сьогодні

зрозуміти, до яких же країн треба відносити Україну. Першій групі країн притаманна орієнтація на наукомісткі (нематеріаломісткі, неенергомісткі) галузі, а також послуги (переважно інформаційні) і розвиток інфраструктури. Сучасний же розвиток України у напрямку інвестування важкої промисловості автоматично закріпить за нею статус країн третьої групи. Натомість, щоб закріпитись серед країн хоч би другої групи треба розвивати галузі постіндустріальної економіки. Їхній розвиток можливий за підтримки географічною наукою таких напрямків як країно-/краєзнавство і туризм, рекреаційне господарство, транспортна і екологічна логістика, просторові аспекти розвитку малого бізнесу, зокрема концепція „червоних ліній”, що розробляється автором.

5. Розробка науково-географічних основ різноманітних кадастрів: земельного, лісового, водного, нерухомості, рекреаційного та ін. Саме географія повинна надати у руки владі реальний інструмент розрахунку об’єктивних підходів до оцінки земель. При цьому повинне вирішуватись не лише питання власності на землю як на ділянку території, що до сих пір робилося переважно по відношенню до земель сільськогосподарського призначення, а й на землю у межах міст, яка вже оцінюється за її положенням (тобто за просторовими ознаками). Обґрунтування географами кадастрових оцінок упередить численні спекуляції і, нарешті дозволить упорядкувати земельні відносини в Україні.

6. Подальша розробка концепції сталого розвитку повинна здійснюватись з урахуванням глобалізаційних тенденцій. Після двох всесвітніх форумів (Ріо,1992 та Йоханесбург,2002) треба констатувати, що інтенсивність розробки, глибина постановки та загальна риторика проблеми сталого розвитку стали набагато менш інтенсивними. Значною мірою це пояснюється тими катастрофічно швидкими темпами глобалізації, які не дають змоги зупинитись світові для усвідомлення шляхів свого подальшого розвитку. Найскоріше ідея сталого розвитку була „легкою хворобою людства” внаслідок якої воно набуло імунітету від глобалізації. В умовах глобалізованого світу важко ізольовано здійснювати національні стратегії сталого розвитку. Найскоріше в найближчі 10-20 років треба очікувати швидкого поглиблення глобальних проблем після чого можливе повернення до стратегії сталого розвитку але вже на більш новому якісному рівні – з обранням Світового Уряду. Маючи певне просторово-часове відставання у темпах розвитку з західноєвропейською цивілізацією у України є шанс використати це відставання для уникнення негативних наслідків глобалізації. Для цього необхідно:

- відродження у сільській місцевості таких спільнот людей, які б за образом життя і життєвим укладом наближались би до натурального господарства;

- поступове впровадження альтернативної енергетики, зокрема за рахунок використання вільних сільськогосподарських земель для вирощування „енергетичних культур”.

Виконання цих вимог знаходиться у рiчищi актуальної сьогодні фiзичної економiї, початкiвцями якої вважаються наші спiвiтчизники С.А.Подолинський, В.І.Вернадський, М.Д.Руденко, В.П. Письмак.